

ТРИЗУБНИК · REVUE HEBDOMADAIRE · TRIDENT **UKRAINIENNE**

Число 20 (620) Рік вид. XIV. 15 травня 1938 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 15 травня 1938 року.

Дві визначні події останнім часом притягнули до себе увагу цілого світу. Одна з них — поїздка до Лондону голови французького уряду та міністра закордонних справ після того, як Англія з Італією розрішили свої спірні питання й встановили знову порушені було добросусідські відносини, а друга — поїздка до Риму вождя Німеччини.

Коли б не було тільки що злагодженого англо-італійського погодження, можна б було твердити й про підкреслене таким чином існування двох «осей» — Берлін-Рим та Париж-Лондон, які взаємно себе перехрещували б. І совітська Москва вживала, як відомо, всіх заходів і пускала в хід всі свої підземні темні сили, розкидані по цілому світі, щоб саме на такий шлях зкеровано було розвиток європейських міжнародних відносин, щоб загострити противенства, по можливості викликати нову велику війну й потім її використати в своїх інтересах.

Але знаємо вже не тільки про італо-англійське погодження, а й про пересправи, що ведуться зараз у Римі між Францією й Італією для встановлення й між ними добросусідських взаємин.

На тлі англо-італійського погодження та безсумнівного в найближчому часі псгодження італо-французького остання зустріч у Римі Адольфа Гітлера з Беніто Мусоліні нічого іншого не означає, як ще більший зріст і зміцнення того величезного й суцільного територіяльно блоку двох сильних народів, разом у 120 мільйонів душ, які не ховають свого ворожого ставлення до

комунізму, Комінтерну та його господаря — совітської Москви.

А тим самим ще більше підкреслюється ослаблення позиції Москви, що гнітить наш край, і що в неволі наш народ тримати так довго до цього часу могла само через те, що в Європі не могло прийти до певної, необхідної консолідації протикомуністичних і протисовітських сил.

* * *

Українська Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі, що її засновано з ініціативи українців-емігрантів, Бібліотека, яка існує коштом земляків наших вдома, в рідному краю й на чужині в розсіянні суцix, виконує по спроможності своє завдання — дати відповідний матеріал кожному, — своєму й чужому, — хто хоче ближче зазнаномитися з життям нашого народу в його минулому й сучасному чи поглибити свої знання з тієї або иншої царини української культури.

І що-року зростає заінтересовання нашою Бібліотекою чужинців, і відомості про культурне огнище українське розходяться далеко по-за межі земель, заселених нашим народом, широким світом.

Академічна молодь, яка студіює в Парижі, регулярно знаходить головні дані про нашу Бібліотеку в що-річному справочнику студентському — «Livret de l'Etudiant» (Université de Paris). Науковому світові нагадує про її існування й мету повсюди відоме, солідне видання — берлінська «Minerwa». Останнього року «Guide des Bibliothèques de Paris», що його вперше видала французька Національна Бібліотека на допомогу кожному, хто працює по паризьких книгозбірнях, одводить, по-між чужеземними бібліотеками, сторінки й нашій.

Таким побитом наша Бібліотека вже введена, мовляв, в міжнародній бібліотечний закон; вона увійшла в світовий обіг культурний, зайняла належне їй місце серед старіших і багатіших за неї бібліотек французької столиці, посідаючи по-між ними окрему постать.

І це, особливо підкреслюючи її репрезентативну ролю, накладає на неї відповідальний обов'язок — достойно представляти на чужині українську культуру, її самобутність, її різноманітність і багатство.

До того ще далеко: бракує книжок, не вистачає засобів. Виконати у всій повноті завдання своє зможе Бібліотека лише тоді, коли їй в допомозі стануть усі, хто розуміє значіння цього освітнього осередку в чужому місті, хто цінить вагу тієї служби, яку несе наша Бібліотека для української культури на чужині.

Українська Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі має бути гідною великої нації української і тому ділу повинен прислужитися жертвою своєю — грошима, книжками — кожен із нас.

Л И С Т И Д О З Е М Л Я К І В

XLVII.

— Н о в і т н і « м е р т в і д у ш і »

Я не маю певности, що мої сучасні читачі, особливо з молодшої генерації знають, що це були «мертві душі» і хто такий був Чічіков ? Читати старих письменників зараз не в моді. Тому мушу хоч коротенько їх з тим познайомити.

Роз'їздив Чічіков давно, ще за часів кріпацтва, у нас по Україні та скуповував у поміщиків «мертві душі». Мертвими душами тоді звалися селяни, що справді померли, але не були скреслені із списків тих людей, що числилися за поміщиком, і він повинен був за них платити державні податки до нової «ревізії», після якої вони з цих «ревізованих» списків викреслювалися. Тільки тоді для них наставав справжній «вічний спокій».

Цілком зрозуміло, що коли село разом з живими людьми переходило у власність до нового «пана», чи то в спадщину, чи за гроші, то до нього тако-ж переходили і «мертві душі». Так саме їх, разом із землею маєтків, можливо було заставляти у банку і брати під них позичку.

Під час заселення вільних земельних просторів на Степовій Україні багато поміщиків почало переводити туди своїх кріпаків цілими родинами, організовувати з них нові оселі й маєтки, а потім заставляти їх у банку й отримані позички використовувати на свої потреби. Одні їх програвали у карти, пропивали, а другі навпаки — вкладали в господарство і багатіли далі.

Чічікову прийшла до голови гениальна ідея. Коли можливо переселяти до Степової України живих людей, творити з них нові маєтки і потім заставляти у банку, то чому це саме не можливо зробити з «мертвими душами»? Їх можливо накупити по дешевій ціні від поміщиків, переселити на вільні землі, утворити з них

масток і заставити в банку, як живих, справжніх людей. Отже для того він і роз'їздив по поміщиках та скуповував у них «мертві душі».

Розказано це у відомій поемі Гоголя, що має ту-ж саму назву: «Мертві душі», і сторінки, в яких описано, як Чічков торгується з поміщиками при скуповуванні «мертвих душ», належать до найкращих в російській літературі.

Порядки, при яких було можливо щось подібне, припадали на часи царювання Миколи I-го, часи самого жорстокого кріпацтва, що віддалені від нашої доби більше, як на сотню років.

Хто б то, навіть із самою буйною фантазією, міг уявити собі, що вони відродяться зараз, в наші часи. Тим часом «мертві душі» знову появилися у нас на Україні...

* * *

В одному з останніх чисел «Комсомольської Правди» я випадково натрапив на дуже цікавий документ, який уявляє з себе «інструкцію для бригад, що провадять ловлю «мертвих душ». В передмові до цієї інструкції подається пояснення того, що таке з себе уявляють новітні «мертві душі», не з часів кріпацтва, а з сучасного «соціалістичного ладу», встановленого московськими більшовиками на Україні. Виходить, що різниця між цими двома категоріями «мертвих душ» досить таки значна. Та воно инакше й не могло бути. То-ж було кріпацтво, а це «соціалістичний лад» самої вільної у світі країни!..

За останні часи в житті КП (б) У, оповідає «Комс. Правда», особливо у зв'язку з процесами, що мали місце, спостерігається великий переполох. Багато членів партії, а тако-ж комсомольців, що мали знайомство з особами, якимось причасними до «бухаринців», «риковців» і т. д. свавільно і нікого не питаючи поздіймалися з партійного обрахунку, припинили платити членські внески, відбувати «нагрузку», ходити на партійні збори. Разом з тим вони змінили помешкання, а то й попереїзджали до інших міст, свідомо незалишивши про себе жадних відомостей. Всі ці особи, що числяться в списках партійних організацій, не відомо де знаходяться, бо повтікали, й отримали назву «мертвих душ». Так ото-ж для ловлення саме цих осіб і встановлені названі вище бригади.

Що ці бригади мають робити? Інструкція на це відповідає так: по перше, треба довідатися про адресу «мертвої душі», себ-то встановити, де вона живе або знаходиться. Потім написати їй листа та запропонувати в п'ятиденний термін явитися в райком. Коли-ж «мертва душа» не відгукнеться, то тоді треба про це повідомити райком разом із документальними даними, що вона була повідомлена, а тако-ж передачею райкому її адреси.

Що має бути далі, інструкція мовчить, бо все дальніше є справою інших партійних органів, а не спеціальних бригад для ловлення «мертвих душ».

Мушу признати, що ця інструкція навіть для мене, мало досвідченого в таких справах, уявляється досить наївною та легковажною. Чічіков був далеко спритнішим та розумнішим.

Довідавшись, що у якогось поміщика є досить «мертвих душ», він негайно їхав до нього, торгувавсь, платив гроші, і «мертві душі» були у нього в кишені. Бригади-ж йдуть бюрократичним шляхом і тільки роблять, що пишуть листи.

Що-ж вони собі думають, що новітня «мертва душа», коли почує за собою бригадню погоню, чекатиме п'ятиденного терміну? Нічого подібного! Вона зараз-же почне пакуватися і подасться кудись далі, де поки що таких «бригад» нема. А коли райком нарешті за неї візьметься, то і слід її вже замечено. Ні, без новітнього Чічікова, совітська влада в справі «мертвих душ» таки не обійдеться.

Доведеться їй тут проголосити своєрідний «неп» та закликати на допомогу приватною ініціативу Чічікових, бо справа-ж тут іде не більше, не менше, як про саме існування «соціалістичного отечества».

Що той самий «обожаємий вождь» робитиме, коли вся партія, яку він очолює, перейде на становище «мертвих душ»?..

Ясно, що без Чічікова не обійтись.

* * *

І скажіть мені, люди добрі, які часи були кращі, чи ті, що описував Гоголь, які ми звикли вважати добою самого жорстокого зневажання людської гідності, коли люде рахувалися худобою, яку можливо було продавати і оптом, і в роздроб, чи сучасні, коли заведено на Україні «найдемократичнішу конституцію?»...

Все-ж тоді люди «мертвими душами» робилися після їх смерті. А тепер? Вони воліють ними стати за життя, бо життя для них утворилося таке, що вони його витримати вже не в силі. І це роблять не звичайні собі хлібороби, або робітники, а ті, що до цього часу були керівниками, маючи партійний білет в кишені.

Мабуть і для наших часів зберегли свою силу слова Гоголя, якими він закінчує свою поему:

— «Сумно жити, панове, на цьому світі».

К. Ніко

St. Jean-de-Maurienne

25. IV. 38.

Не забудьте, що місяць травень є місяцем збірок на Українську Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ

Т-ва «МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ» В ПРАЗІ

7-го квітня с. р. відбулися річні загальні збори Т-ва «Музей Визвольної Боротьби України» в Празі під проводом заступника голови Т-ва проф. А. Яковлева. Відкриваючи збори, проф. А. Яковлів повідомив, що голова Т-ва акад. проф. д-р С. Смаль-Стоцький уповноважив його головувати на зборах, бо сам через хворобу не може взяти участі в зборах, та просив його передати зборам щирий привіт і поздоровлення з приїздом власної домівки для Музею.

Після затвердження протоколу минулорічних загальних зборів, секретарь Т-ва проф. Ст. Сірополко подав звіт про діяльність Управи за час від 31-го травня 1937 р. до 7-го квітня 1938 р. Із того звіту видно, що на 7. IV 1938 р. в Т-ві було 124 членів. У звітньому році Управа відбула 11 засідань. Головніші справи, якими Управа займалася у звітньому році, були такі. Придбання дому для Музею; цій справі Управа присвятила 8 засідань, на яких обговорено умови купівлі тих кількох будинків, що найбільше відповідали вимогам Управи як своєю ціною, так і станом самої будови. Управа прийняла рішення придбати дім в Празі-Нусле на Гориміровій вул., ч. 6, за 230 тисяч кч., — в ту суму зараховується 95 тис. кч. гіпотeki строком до 1-го січня 1941 р. 16-го березня с. р. підписано купчу. Подаючи цю радісну вістку загальним зборам, Управа підкреслила, що власний дім Музею В. Б. У. є справді витвором об'єднаного національного чину цілого українського народу, що в чині тому керувався однією думкою — зберегти пам'ятки минулого на науку майбутнім борцям за визволення України. Другою важливою справою, що нею займалася Управа, стоїть в тісному зв'язку із справою придбання дому для Музею. Насамперед, на домі тяжить короткострочна гіпотeka з високим відсотком 5 7/8 без погашення самої гіпотeki. Подруге, в домі бракує такого приміщення, де можна було б уряджувати вистави музейних збірок, а тако-ж салі для зборів Т-ва й інших українських культурно-освітніх організацій. Ото-ж Управа ухвалила звернутися до українського громадянства із закликом про уділення Т-ву позики як для ліквідації гіпотeki, так і для надбудови одного поверху з салею для вистав музейних збірок та салею для різних зборів. Протягом звітнього року Управа видала друком три числа «Вістей» (чч. 16, 17 і 18).

Скарбник Є. Вировий подав грошове справоздання за 1937 р., з якого видно, що в 1937 р. вступило пожертв на Український Дім у Празі 36.088 кч. 42 гел., залишалося від 1936 р. — 200.011 кч. 50 г., поступило відсот. за рік 5.408 кч. 40 г., інші поступлення — 5 кч.; з загальної суми 241.513 кч. 32 г. витрачено в 1937 р. 10.783 кч. 67 г. На 1 січня 1938 р. фонд Українського Дому в Празі складав суму 230.729 кч. 65 г. На Музей поступило членських внесків пожертв і інших поступлень 4.161 кч. 10 г., а витрачено 14.971 кч. 95 г. (тимчасова позичка 10.810 кч. 85 г. на платню за помешкання й інші витрати до отримання грошей від жертводавця К. Лисюка). Голова Комісії Українського Дому в Празі проф. А. Яковлів у звіті Комісії вказав, що Комісія й Управа змушені були відступити від первісного плану — збудувати дім для Музею, і це з тої причини, що зібраних грошей на Український Дім у Празі не вистачило б на придбання участку землі та на збудування дому при сучасних умовах, коли ціни на будівельний матеріал збільшилися на 30 відс. проти ціни 1936 р. Ото-ж Управа вирішила придбати готовий дім та адаптувати його для потреб Музею, а в разі успіху позичкової акції надбудувати ще один поверх.

Директор Музею проф. Д. Антонович у своєму звіті вказав, що протягом звітнього року було 1.210 поступлень музейних матеріалів. З числа головніших поступлень слід згадати архівний матеріал Української Жі-

почої Національної Ради, архив Українських Січових Стрільців (пожертва д-ра О. Безпалка), архив де-кількох організацій українського пласу. Бібліотечний відділ поповнився жертвою проф. д-ра О. Колесси (1162 томи), жертвою З. Мірної бібліотеки покійного І. Мірного, цінною збіркою книг видання XIX в. (жертва Г. Келлер-Чикаленко). Шевченкіана поповнилася колекцією російських часописів із статтями з нагоди Шевченкового ювілею 1911 р. (жертва В. Дорошенка). Мистецький відділ поповнився, між иншим, 10 медалями українських історичних діячів — від мистця п. Масютина. Відділ часописів налічує тепер 1510 назв українських часописів та 302 часописи україніки.

Ревізійна Комісія для перевірки грошових оборотів Т-ва зконстатувала в своєму акті, що всі записи в книгах відповідають виправдуючим документам, а цифрові дані річного звіту відповідають записам у книгах. Ревізійна Комісія для ревізії збірок Музею сконстатувала, що тяжкі умови праці в Музею не покращали. Матеріалів збирається все більше й більше. При таких умовах нема жадної змоги детально розібрати всі речі й абсолютно нема змоги зробити їх ще приступнішими для наукових працівників.

Після затвердження звітів Управи та її органів загальні збори ухвалили абсолютною і подяку Управі і Ревізійним Комісіям та Дирекції Музею, а тако-ж ухвалили надіслати привітання як колишньому голові Т-ва акад. проф. д-рові І. Горбачевському, так і теперішньому голові Т-ва акад. проф. д-рові С. Смалю-Стоцькому, що багато прислужилися справі забезпечення Музею власною домівкою. Крім того, збори ухвалили висловити подяку всім жертводавцям, що своїми жертвами допомогли Т-ву забезпечити Музей власною домівкою, всім установам, організаціям і особам, що своїми жертвами річей спричинилися до поповнення Музею, всім співробітникам Музею та українським часописам за їх прихильне ставлення до завдань Т-ва взагалі та до збіркової акції зокрема. Член Управи З. Мірна доповіла про ті умови, на яких Управа має намір оголосити підписку на безпроцентову позику Т-ву М. В. Б. У. в сумі 200 тисяч кч., а саме, позику поділено буде на 2.000 часток по 100 кч. (або 4 дол.) кожна. Кожному вірителю Т-во виставить довжну грамоту на ту кількість часток, яку віритель сплатить до скарбниці Т-ва. Зворот позики Т-во почне 1 січня 1940 р. і закінчить 31 грудня 1949 р. Кожен рік буде виплачено в поворот позики десяту частину загальної суми, що буде позикою зібрана, тим особам, що зголосять бажання, щоб позика їм була сплачена. Збори дали свою згоду на переведення Управою позичкової акції серед українського громадянства на суму 200 тисяч кч. на умовах, що їх виробила Управа.

Збори одноголосно іменували почесним членом Т-ва акад. проф. д-ра С. Смалю-Стоцького за його великі заслуги перед Т-вом. На голову Т-ва збори вибрали проф. д-ра С. Смалю-Стоцького, в заступники голови проф. А. Яковлєва, в члени Управи: Д. Антончука, проф. д-ра І. Борковського, Є. Вирового (скарбник), проф. Л. Грабину, архит. А. Корнійчука, З. Мірну та проф. Ст. Сірополька (секретарь). До Ревізійної Комісії для ревізії грошових оборотів і каси ввійшли: проф. М. Добриловський, доц. І. Кабачків і д-р В. Орелецький; до Ревізійної Комісії для ревізії майна Музею ввійшли проф. В. Гармашів, М. Россіневич та проф. В. Садовський. На пропозицію Управи збори прийняли до складу Т-ва 3-х нових членів.

Розмір членської вкладки на 1938 р. встановлено в сумі 10 кч. для звичайних членів або 300 кч. для доживотних звичайних членів та 1000 кч. для вікопомних звичайних членів.

Чехословацьке питання.

Як відомо, зараз-же після злуки Австрії з Германією центром уваги міжнародної політики стало питання Чехословаччини, інакше кажучи, тертя чехів з їх со-громадянами по державі судетськими німцями та, як наслідок того, а з часті й як причина, — міждержавні тертя між Берліном і Прагою. Уваги тої не збили ні історичні, можна сказати, лондонські наради англійських і французьких міністрів, на яких покладено певний фундамент могутнього блоку західних держав, що їх інтереси лежать найбільше за океанами в колоніальних імперіях. Не пригасила її й помпезна кількиденна подорож Адольфа Гітлера по Італії, що достав у Римі такі пишні почесті, яких не удостоївся до нього ніхто з коронованих осіб, що за кільки останніх століть перебували з візитою у вічній столиці. Більше за те, мабуть таки ці дві великі події сприяли ще загостренню тої уваги до чехословацького питання, бо з певністю можна стверджувати, що на тих нарадах і за тої подорожі, між іншими річима, йшла мова й про Чехословаччину.

У чому полягає гострота цього питання? Має воно два аспекти, — внутрішній і зовнішній, — чехословацький і загально-германський. Внутрішній аспект зводиться до таких річей. Після того, як упала Австро-Угорська імперія, судетські німці, в кількості трьох з половиною мільйонів, ввійшли до складу Чехословацької республіки. Попаляти вони туди не з своєї доброї волі, — бо їх про це впрост не питали, — а на основі мирових договорів з р. 1919, які включили їх в межі Чехословаччини. Поклопоталися про те чехи, спосилаючись на давню історію чеського королівства, до складу якого входили й судетські німці, та яке саме і п с о г р о г е входило до складу колишньої Германської священної імперії, а пізніше стало складовою частиною Австро-Угорщини. Судетські німці довгий час протестували проти цього, спосилаючись, із свого боку, на новітнє право самоозначення націй; не взяла вони навіть участі в чехословацькій конституанті, — в установчих зборах нової республіки, що мала бути й їх державою. Але їх ніхто не слухав, ніхто не стояв за ними, а чехи без них, а з часті й проти них, встановили для своєї держави централістичний лад, і судетські німці в Чехословаччині опинилися в ролі меншини, охороненої в своїх національних правах відомим кодексом правил, що їх виробила для всіх менших Ліра Націй.

Така позиція судетським німцям, що історично цілий час належали до привілейованої чи до першої серед рівних націй, не дуже то всміхалася, але вони з нею до пори до часу мирилися, а де-яка частина їх політичних угруповань, як християнські соціалісти, аграрники та соціал-демократи, себ-то так звані активісти, — пішли навіть на співробітництво з чехами, доставши, за умовою з ними, пости неополітичних міністрів. Допомігав тому напів-замиренню ще й факт існування незалежної, хоч і маленької Австрії, бо це-ж властиво з нею, з Австрією, завжди була зв'язана національна доля Судетів. Поки була ще Австрія, можливі були якісь надії, може й близькі до чистих мрій; а все-ж — можна було планувати чи то відтворення Габсбургів, чи то якусь конфедерацію чи федерацію дунайських країн і націй, що в ній судетські німці знайшли б такі своїх. З перетворенням Австрії з держави в звичайну германську провінцію, всі ті надії враз упали, а мрії розвіялись, — від тепер своїх можна було знайти лише в Третій Германській Імперії, до якої прилучилася Австрія. Над Судетами тому стихійно залунали загально-германські гасла: — Один народ, одна держава, один вождь! — Активісти зникли якось зразу, начеб-то їх і не було, — всі німці, як один, пристали до великої німецько-судетської партії з Гайнлайном на чолі. Винятком zostалися поки що лише самі соціал-демократи, — властиво генерали без війська, — яким,

так мовити, під Гітлера, хоч би й морально, йти не випадає, хоч вони так само, як і судетська партія, вимагають уже для німців у Чехословаччині повної політичної автономії, а не меншинних прав, чим задовольнялися давніше.

З середини, таким чином, чехословацьке питання стоїть на тому, що судетські німці вимагають політично-територіальної автономії, а чехи цьому противляться й боронять встановлений ними централізм. Назовень-же це питання перекладається тому, що судетські німці навіть і бажану ними автономію ставлять до певної міри, як переходову, часову реформу, бо для майбутнього залишають собі, на основі вказаного права на самоозначення націй, право на відокремлення й прилучення до Германії, і лише на сьогодні, на певний час задовольняються автономією. Таке їх ставлення переводить чехословацьке питання в площину міжнародню. Заінтересованою в цій справі являється само собою в першу чергу Германія, а далі — чехословацькі союзники в Європі, а за ними й інші держави, що їх так чи інакше торкаються зміни впливів і сил у Середній Європі. Від того, як усі ті сили поставляться до справи, які погляди на все те мають, і залежить цілий дальший перебіг конфлікту, означиться й те, чи перейде він в мирний спосіб, чи стане початком великих збройних заколотів, може навіть нової європейської війни.

На час, коли писано ці рядки, справа вся в току, але не всі її елементи ясні і багато де-чого зостається прихованим. Так, відомі заяви Адольфа Гітлера про те, що конфлікт чехо-судетський має бути вирішений не між Прагою і Берліном, а безпосереднє — між вождем судетської партії Гайнлайном і чеською владою. Тим германський вождь ніби вказав, що ця справа має характер внутрішній, що її не слід ставити в площині міжнародній. Але з другого боку преса подає й другу заяву Адольфа Гітлера про те, що прилучення судетських німців до Германії — це питання природне й необхідне, але зараз воно не актуальне і з ним можна, при певних умовах, і почекаати ще довший час. Що то за умови? Про них з певністю говорити годі, але де-які вказівки та пресові інформації наводять на думку, що головною з тих умов було б чеське зречення од складеного ними пакту з СРСР. Тою ціною неначеб-то Чехословаччина могла б вийти з конфлікту без надшерблення своєї сучасної території. На як довго, звичайно, — це инша річ.

Не zostалися нечинними й союзники Чехословаччини, тоб-то Франція й совіти. Що і як радить Чехословаччині СРСР — незнати, — ні з чеської, ні з якоїсь иншої преси цього не видно. Не знати точно ще на сьогодні й того, з якою пороодою виступила перед чехословацьким урядом і Франція, яка для цього зійшлася в думках і з Англією. Відомо поки лише те, що французький і англійський посли в Празі, один за одним одвідали 7-го поточного травня голову чехословацького уряду й дали йому приятельську пораду в уступках своїх німцям дійти до крайньої межі можливого, а як D a i l y N e g a l d повідомляє, — до заведення фактичного федеративного ладу в державі. Того-ж таки дня прийшов з приятельською порадою англійський посол у Берліні до германського міністерства закордонних справ, але що він там говорив — не знати. Не знати тако-ж в який спосіб і про що говорили в цій справі у Римі германський та італійський вожді, зостаючись на самоті удвох.

Усе ще стоїть під знаком запитання, але, явна річ, надовго це не затягнеться. Те або инше рішення мусить настати; в тому заінтересовані всі, — і найближчі до справи — Германія з Чехословаччиною, і дальші, як Франція та члени Малої Антанти, і зрештою — Англія. Заінтересовані, бо для Франції це — питання про останню в Середній Європі башту її геємонійних фортифікацій, для Англії і всіх инших — безпека великої в Європі війни, що не може бути бажаним, навіть і тоді, коли б вони самі в тому участі не брали. Але з найбільшим зацікавленням за цілою справою мабуть таки слідкують у совітах. Бо для кого що, а для Москви, як би справа не вирішилась, це — або остаточна ізоляція в Європі або впрост — початок кінця. Як воно станеться, буде видно.

Observer

II

В той період Україна стала справді «землею обітованою» для нечисленних московських чорносотенців, що тікали від большевицького терору з Московщини і яким гостинно відчинив двері ген. Скоропадський. Під проводом таких відомих противників української самостійности, як Мілюков, Пурішкевич, В. Шульгін і т.п., московські «емігранти» провадили активну й невсипучу діяльність за відновлення єдиної Росії на території ніби незалежної Української Держави. Вони відбували різні з'їзди, відновлювали старі й організовували нові російські україножерчі організації, видавали газети й відозви, в яких цілком відверто глузувалося з усього українського, з ненависті поборювалося ідею української незалежности та закликалося до боротьби за велику Росію. В Києві влаштовувалися молебні, а потім панахиди по Миколі II, лунав спів «Боже, царя храни» під час різних патріотичних московських маніфестацій, відверто висловлювалися симпатії до добровольчої армії ген. Денікіна, з яким підтримувалося далекоюсяглі зв'язки. За таку нечувану антидержавну роботу в кожній правдивій державі всіх цих панів чекала б в'язниця або принаймні видалення закордон. Але влада ген. Скоропадського ставилася до цього надзвичай «толерантно», в чому немає нічого дивного. Ця влада була такою-ж, хоч на початку й приховано, московською, а тому всі москвини почували себе тоді на Україні, як у себе вдома.

За невеликими винятками, всі державні становища й посади урядовців опинилися в руках москвинів, які часто походили десь з центральної чи північної Московщини. Наскрізь московським був насамперед сам уряд, прем'єр якого, малорос Лизогуб, задовго ще до офіційного проголошення федерації, висловився за єдину Росію під час своєї поїздки до Берліну в серпні 1918 р. До адміністрації поприходили найгірші україножері, що завзято поборювали всякі прояви українського національного життя. Скрізь по міністерствах і державних установах, починаючи від особистого оточення «гетьмана», почала луhati московська мова, а особам, що зверталися до урядовців українською мовою, не раз заявлялося, щоб вони не говорили «собачимъ языкомъ». Як ген. Скоропадський, так і його міністри бойкотували різні українські маніфестації (як, напр., панахиду по Гетьману Мазепі), а одночасно всякі московські антиукраїнські з'їзди, панахиди по царській родині і т. ин. відбувалися завжди при численній участі високих «гетьманських » урядовців.

Не диво, що при такій «українській владі» посипалися безконечні переслідування і терор на українців. При цьому українцям ставили обвинувачування в їхній приналежності до соціалістів, але це в переважній більшості випадків було лише претекстом. Як каже про це у своїх спогадах Віктор Андрієвський, член партії «Хліборобів-Демократів», отже людина, яку ніхто не може запідозрити в особливих симпатіях до соціалістів: «Скрізь тюрми набито було українцями і то не большевиками або ісповідниками якихось крайніх теорій, а просто сумлінними робітниками і націоналістами». Ці переслідування позначилися у всіх ділянках державного життя : в шкільництві, в війську, серед хліборобів. Скрізь до українців ставилися, як до «неблагонадежних».

В ділянках шкільництва і взагалі культури, вільний розвиток яких здавалось би мусів бути забезпечений в українській державі, українцям доводилося сточувати глуху боротьбу проти русифікаторської політики уряду ген. Скоропадського. Правда, рахуючись із стихійними домаганнями українського суспільства, ген. Скоропадський мусів піти на різні і

*) Див. «Тризуб» ч. 19 (619) з 8. V с. р.

уступки, а навіть робити де-які жести, як, напр., відкриття українського університету. Але українська робота культурних діячів, учительства і народних мас зустрічалася з упертим спротивом москвинів, що сиділи на керуючих становищах. На керівників шкільною справою по повітах призначувалося колишніх шкільних інспекторів, заядлих русифікаторів; учителів українців звільняли з посад або просто арештовували; школи діставали московські підручники, а достачання уже існуючих чи придбання нових українських підручників свідомо саботувалося; «Просвіти» по селах розганялося ніби за їх протидержавну роботу, якою уважалося співання на зборах гімну «Ще не вмерла України». Скрізь українські гімназії й школи не мали ні помешкань, ні відповідних уряджень, а влада ставилася до них немов до якихось зайдів, яких лише неохоче треба толерувати. В столиці України три українські гімназії не мали своїх власних помешкань і тулилися десь у приймах, в несприятливих для науки умовах. Український університет — ця кістка, яку було кинуте з ласки «хохлам» — дістав по довгих труднощах приміщення на передмісті Києва. Одночасно, в центрі Києва, як і по інших містах, залишився московський університет, існували всякі інші московські високі школи, а десятки московських гімназій посідали власні великі й вигідні кам'яниці. Українські культурні інституції мусіли переборювати всякі труднощі, що їх на кожному кроці ставила «українська» влада, яка разом з тим охоче підтримувала різні русифікаторські плани москвинів. В церкві, цій так важливій для життя кожного народу ділянці, провадили, за благословенням «українського уряду», україножеру політику єпископи-москвофіли на чолі з митрополітом Антонієм. Численні протести українців проти всієї цієї політики залишалися безуспішними. Їм відповідали, що час на українські реформи ще не настав, треба, мовляв, почекаати. Для всіх було ясно, що політика ген. Скоропадського стає що-далі, то все гіршою для України.

Не менше антиукраїнською була політика ген. Скоропадського в ділянці військовій. Прихід нової влади позначився відразу розброєнням українських національних частин, Січових Стрільців і Синьожупанників. Цього уникли Запорозжці і Сірожупанники, але лише тому, що ці частини виконували почесне й важливе завдання оборони кордонів од большевиків. На цьому пості їх і залишено. Але в той час, як ці нечисленні українські частини лили свою кров у боротьбі з червоним московським ворогом, в центрі до керування військовою справою поприходили «єдинонеділімці», оті всі Рогози, Лігнау, Максимови і Слівинські, з яких останній прославився своєю відомою промовою, в якій він закликав українських старшин боротися «за відродження Росії». Нема нічого дивного, що такий склад вищого військового командування за часів Скоропадського (українці-старшини перебували лише, як фахівці, на підрядних становищах) і в думці не мав організації української національної армії. Організації українського війська не робилося власне з бажання тодішніх військових керівників, які розуміли, що таке військо стане опорою української самостійності і найбільшою перешкодою для «єдинонеділімчеських» планів ген. Скоропадського. (Таке розумовання було, зрештою, зовсім слушне, бо-ж усі українські військові частини, що втрималися за часів «гетьманщини», стали опорою всенационального повстання проти Скоропадського).

Отже, української армії ген. Скоропадський не створив і наміру не мав творити. Натомість прийняв він діяльну участь в організації «Добровольчої армії» ген. Денікіна, що, як відомо, формувалася під гаслом «єдиної-неділімої». Робив це він, висилаючи зброю й військово майно ген. Денікінові та даючи дозвіл на формування добровольчих відділів на території України. В той спосіб Україна переповнилася московськими добровольцями, що пінилися від ненависти до всього українського і не крилися із своїм завданням, яким була відбудова великої Росії. Ці московські частини й були тою військовою силою, на яку спірався «гетьман всієї України». Вони були справжніми панам на Україні і ще задовго до проголошення федерації, коли ці «герої» громили українські інституції,

розбивали бюсти Шевченка і Франка, вивішували трьохкольорові царські прапори і взагалі робили «конець Україні!». Але ще задовго й до того вславилися вони своїми знущаннями над українцями, не раз забиваючи мирних громадян лише за те, що вони говорили українською мовою *). Де-який зв'язок з цими добровольчими відділами має й найтемніша сторінка урядування ген. Скоропадського, а саме кримінальна «діяльність» так званих «карних експедицій», до яких часто належали особи, що потім ішли в добровольчі відділи.

«Карні експедиції» були наслідком реакційної земельної політики ген. Скоропадського, скерованої проти інтересів найголовнішої й найчисельнішої частини українського народу, селян-хліборобів. Сьогодні хіба жадний «правий» українець не може не признати, що земельні відносини на Україні, де у володінні переважно неукраїнського поміщицтва знаходилися колосальні латифундії, вимагали радикальної зміни на користь українського селянства. Що-ж до де-яких надужити сугроти поміщицького майна, що сталися в перший рік революції, то їх належало віднести на рахунок революційного хаосу та підбурюючої большевицької пропаганди. В кожному разі не належало за це карати в багатьох випадках ні в чому неповинних селян, а натомість перепроводити відповідну земельну реформу, яка, навіть при захованні інтересів середньої земельної власності, могла б дати заспокоєння справедливим селянським домаганням. Нічого подібного, натурально, не сталося. Ген. Скоропадський, ідучи разом із неукраїнською частиною поміщицтва, розпочав політику найбжахливіших здірств і знущань над українськими селянами. «Карні експедиції», що склалися з московської офіцерні, пройдисвітів усякого роду та часто і вчорашніх большевиків, налітали на села, грабували мешканців, накладали контрибуції, що в кількох разів перевищували заплановані поміщицьким масткам шкоди, били набияками, не раз до смерті, поважних українських господарів і т. д. Таке катування населення сприяло натурально лише невгавуючій большевицькій пропаганді. Але воно мало ще й виразно антиукраїнський характер. Бо найгірші знущання спадали на свідомих національно селян за їх участь в українській національній роботі. «Захотілось тобі України, ну от тепер і маєш!» — повторювали звичайно при екзекуціях селян ці сумні «герої» скоропадщини 1918-го року. Носило це характер найогиднішої московської провокації, свідомо скерованої на дискредитацію ідеї української незалежності в народніх масах. Бо-ж не треба забувати, що всі ті страхиття чинили люди, що були на службі ніби Української Держави і виступали в імені ніби українського гетьмана.

Таким було панування ген. Скоропадського, що слушно можна назвати «новітньою малоросійщиною», бо була то спроба Москви зруйнувати з середини і при допомозі осіб українського походження, малоросів, українську державу. Був то період, що його можна порівняти хіба лише з часами денікинщини чи большевизму, бо за нього на Україні мало місце постійне московське поготивля проти українського руху. З того погляду, беручи, натурально, під увагу зміну обставин, були то часи гірші за часів царського панування. Бо, як пише вже цитований тут український мемуарист, «за часів «єдиної Росії» українців бодай не сміли розстрілювати на місці без суду й слідства за саму тільки українську мову! Бо за тих часів не учиняли таких диких погромів в українських інституціях: не трошили бюстів і не нищили українських книгозбірень, і при тім офіційні агенти влади! Бо за тих часів ніхто не дозволяв собі публічно знущатися з української мови і національності! Бо за тих часів ніколи в тюрмах не сиділо стільки українців, бо тоді трьохкольоровий прапор був символом єдиної Росії! І тільки за часів «гетьмна всієї України» Павла Скоропадського стали можливі всі ті отверті й явні знущання над Україною і над її народом

*) Про один такий випадок забиття урядовця-залізничника добровольцями у Полтаві за вживання української мови оповідає у спогадах Віктор Андрієвський. Можна собі уявити, що то була за «українська держава», в якій забивали українців за вживання рідної мови!

а трьохколовий прапор над матір'ю городів українських, над нашою святою Софією став символом якоїсь досі нечуваної «України»!

Кульмінаційним пунктом москвофільської політики ген. Скоропадського було видання відомої грамоти про федерацію з Московщиною, в якій він цинічно закликав українців до об'єднання навколо своєї особи для... боротьби за «відновлення великої Росії». Але український народ відповів на цю вже зовсім несприхвану зраду українській державності загальним повстанням під проводом Директорії.

Сьогоднішні прихильники ген. Скоропадського намагаються жалюгідними аргументами виправдати акт федерації та очернити все національне українство наклепом, ніби воно повстанням «зруйнувало українську державу». Але історичної правди змінити не можна. Виставляти акт федерації, як «тактичний крок», — мовляв, «для рятування української держави», — є просто глузом, розрахованим на якусь наївність українців. Ким-же та держава була загрожена, як не самим ген. Скоропадським і його московським оточенням! Але де була та зовнішня сила, що змусила Скоропадського до проголошення федерації? Адже-ж не треба забувати, що проголошувалося федерацію з неіснуючою ще Росією, репрезентованою незначною порівнююче армією Денікіна, яку, Росію, мала саме відбудовувати Україна! Що-ж до домагань проголошення федерації, які ніби виставляла Антанта, то неже-ж голова самостійної держави з великою і будь-що-будь упорядкованою територією не мав досить сили, щоб протиставитися цим ганебним домаганням чужинців? Чи-ж були якісь пересправи, спротив, загроза оборонятися збройно? Нічого подібного! Дійсність виглядала зовсім інакше: федерацію проголошено, бо це лежало в інтересах Росії, яка була дорогою ген. Скоропадському і його московському оточенню.

Українське суспільство до останньої можливості переконувало ген. Скоропадського, щоб він змінив свій москвофільський курс. Воно безумовно підтримало б Скоропадського, як би він захищав інтереси самостійної України. Але цього не мав на думці «український гетьман». Акт федерації був лише логічним і здавна приготовлюваним завершенням всього панування Скоропадського. Для свідків тодішніх подій на Україні ясным було, що до такого кінця дійде політика Скоропадського. Тим то й пояснюється той факт, що українці приготували повстання ще перед офіційним проголошенням федерації, що послужило загальним стимулом до повстання. Цим тодішні українські провідні кола виконали свій національний обов'язок і виявили подиву гідну передбачливість, завчасу приготовляючи масовий революційний здвиг.

Скоропадчики поширюють тепер ганебні чутки, ніби українці скинули «гетьмана» на спілку з більшевиками, покликаючись на пересправу, що їх мав провадити Винниченко з представниками більшовиків перед повстанням. Такі наклепи розповсюджуються насамперед серед неосвідомлених чужинців, що можна пояснити хіба лише свідомим бажанням ведення в світі антиукраїнської пропаганди. Бо-ж чи не є свідомим шкідництвом виставляти українців за більшовиків, тих українців, що довгою й кривавою боротьбою проти червоної Москви захищали цілу Європу від більшевицької навали! Може Винниченко (який, як відомо, і тоді не відігравав найголовнішої ролі в українському національному русі, а дуже швидко потім зовсім од нього відійшов) в тодішніх заплутаних обставинах і бачився та вів на власну руку якісь розмови з більшевиками. Але це не має жадного значіння, бо повстання зорганізували українці без жадного зв'язку з більшевиками. Навпаки, це національне повстання було одночасно скероване і проти більшовиків, перекреслюючи їх плани і вибиваючи з їх рук ініціативу. Бо, як відомо з широко опублікованих тепер у совітах документів, більшовики тако-ж збиралися викликати повстання проти Скоропадського. Не відомо, натурально, який результат мало б повстання, зорганізоване більшевиками. Але можна припускати, що як би з боку українців не було рішучої реакції на москвофільсько-черносотенну політику Скоропадського, то більшовики, виставляючи облудно,

як завжди, національні гасла та використовуючи злочинну соціальну політику «гетьмана», могли б мати якийсь успіх серед українських народніх мас. Можна собі уявити, який колосальний удар для цілого майбутнього України було б нанесено, коли б по московсько-реакційній владі Скоропадського замість національної України прийшла б одразу й безпосереднє московсько-большевицька влада! На щастя цього не сталося, бо українці попередили большевиків, віддаючи цим неоціниму прислугу цілій національно-державницькій українській справі.

Повстання носило чисто національний і самостійницький характер, як відповідь на московсько-федераційні плани ген. Скоропадського. Соціальні моменти, не дивлячись на руйнівно-реакційну політику «гетьманщини», відігравали другорядну роль. Участь у цьому повстанні, чинно чи далекосяжною підтримкою, прийняли всі українські партії, всі національно настроєні українці, від правих до лівих. Це був справжній єдиний український національний фронт проти московських напасників ген. Скоропадського. Цим повстанням українці не зруйнували своєї держави, бо, як каже свідок тодішніх подій, «повстання проти гетьмана не могло зруйнувати української держави, бо її фактично не було вже. Натомість, з повним правом кожний може сказати, що повстання проти генерала Скоропадського знищило базу і П'ємонт «єдиної неділимої» Росії». Але воно зробило ще більше! Бо це повстання зрєгабілізувало в народніх масах сплямовану московськими посіпаками Скоропадського українську національно-державницьку ідею, бо воно відновило справжню українську національну державу — Українську Народню Республіку, — бо воно створило героїчну і славу, більше як двохлітню епоху, під час якої сини України під проводом національного вождя Симона Петлюри лили свою кров у боротьбі з ворогами за незалежність Батьківщини. І тим самим це повстання створило міцні й невимірні традиції, які є заporукою остаточної перемоги українського народу в майбутньому.

Що-ж до ген. Скоропадського, то по швидкій і триумфальній перемозі повстання він утік закордон, після того, як зрікся формально влади на користь українського уряду. В своєму зреченні писав він, що «Бог не дав мені сил справитися із завданням», яке він на себе взяв. Дійсно, на щастя, «Бог не дав сил» ген. Скоропадському покласти Україну «къ ногамъ его императорскаго величества»!

Так безславно скінчився період панування ген. Скоропадського. Але Україна мусіла його тяжко відпокутувати і відпокутує ще й досі. На український національний рух, в момент його першого розквіту і молоді сили, вилили ніби відро помиїв в образі «гетьманських» порядків, гальмуючи тим його дальший розвиток й ослаблюючи відпорність. Антинаціональна й антиселянська політика скоропадщини вплинула безумовно на зменшення відпорної сили народу в боротьбі з большевиками. Але саме головне — промарновано час і сприятливі обставини року 1918-го, коли українці могли закріпити свою державу і створити армію для війни з Москвою. В той спосіб ген. Скоропадський проторував дорогу большевикам на Україну і є найбільшим винуватцем того лиха, що його терпить тепер український народ.

Богдан Войнарович

(Далі буде)

О Д РЕДАКЦІ І

Всіх Осіб, Організації й Установи, що були даскаві надіслати свої великодні поздоровлення, Редакція «Тризуба» просить прийняти сердечну подяку.

ХРОНІКА

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У Франції

З життя Укр. Бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі

— Замість візитів і великодніх поздоровлень склали на Бібліотеку: А. Струць із Каліша — 10 зол., п. Максимчук із Кцині — 2 зол.

У Польщі

— В Українському Науковому Інституті у Варшаві, 6 травня с. р., відбувся виклад голови Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові д-ра І. Раковського на тему: «Антропологічний тип українця».

В Німеччині

— В Українському Науковому Інституті в Берліні 29 квітня с. р. відбулася доповідь німецькою мовою унів. проф. д-ра Макса Г. Бема на тему: «Україна й східноєвропейський націоналізм».

Бібліографія

— Нове пластове видання. Т-во «Український Пласт» у Празі (ЧСР) видало нову книжку з пластового обсягу: «Сліди». Написав її автор цілого ряду пластових публікацій скавтмастер Л. Бачинський. Книжка має такі розділи: Читання слідів; висновки; гри і вправи з слідження; поради інструкторам і провідникам. Підручник має 96

стор. друку та 103 ілюстрації (також фотографію автора). До ілюстрацій слідів звірят і птахів додано короткі відомості про звірят і птахів взагалі. В останнім розділі є інструкції, як працювати на підставі підручника з молоддю, щоб навчити її слідженню.

Передмову до книжки написав проф. Д. Коломієць із Севлюша (Закарпаття). В ній він підносить велику потребу такого підручника та подає біографічні відомості про автора книжки, що є родом з Катеринослава. До книжки додано список попередніх праць автора та список літератури, що була використана для цієї книжки. Книжка має кольорову окладинку з віньєтою пластового маляра М. Григорієва.

Це нове видання Т-ва «Український Пласт» послужить не тільки пластуству в його пластових вправах, а придасться кожному гуртові молоді, «Просвітам», школам, учительству й кожному приятелю природи взагалі.

— Одночасно з «Слідами» вийшов інформативний листок з фотографією попередніх видань Т-ва «Український Пласт» та з рецензіями на деякі з них.

Адреса Товариства «Український Пласт»: N. Kozyská, Praha - Vinohrady, Chodská 16 Tchécoslovaquie.

Некрологи

+ Іван Андрущенко. Час поволі косить лави наших вояків в Румунії. Так, в кінці минулого року помер в Журжію козак був. 2-ої кул. бригади Іван Андрущенко. Поховано його з усіма урочистостями на кладовищі в Журжію.

+ Яків Гладун. 28-го січня 1938 року помер там-же козак 2-ої кул. бригади Яків Гладун, осиротивши жінку з двома дітьми. Поховано його за рахунок каси страхування робітників при допомозі товариства «Стяуа Ромина», де покійний служив більше як 13 років. На похорон з'явилися майже всі воляки українські з своїми родинами; було також багато кубанських та донських козаків. Вояками було покладено гарний вінок з написом на жовто-блакитній стрічці: «Камаразі де лупта пентру індепенденца Україне!». Було багато робітників від «Стяуа Ромина», які те-ж поклали вінок з відповідним написом. Вічна йому пам'ять!

Українські малярські вистави в Парижі

— Пам'яті Софії Лівицької (1880-1937), української малярки, що довго жила й померла в Парижі минулого року, в галерії Le Garrec-Sagot, 24, rue du Four, Paris 6, од 5 до 15 травня с. р. влаштовано її приятелями виставу її праць — граверу на дереві та акварелів.

— Вистава праць Василя Хмелюка відбувається зараз у Парижі в галерії Alfred Poyet, 53, rue La Boétie, Paris 8, з 10 до 25 травня.

Новий декрет про чужинців у Франції

3-го травня с. р. в «Журналь Офісьєль» опубліковано новий закон про права й обов'язки чужинців, що перебувають у Франції. Згідно з цим новим декретом, посилюються кари для чужинців за різні порушення ними правил, установлених для них. Для чужинців без батьківщини вводиться нове правило про можливість їх поселення під доглядом поліції в указаному місці у випадку, коли вони вислані з Франції, а не можуть одержати візи до жадної іншої країни.

Всі чужинці, що зараз перебувають у Франції, а мають свої документи неупорядкованими, мають їх упорядкувати, згідно з новим законом, до 31 травня с. р.

П. полк. Івана Ухова просимо відгукнутися на адресу: М. Ненціук, 4, rue du Cotentin, Paris 15, France.

Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі

й читальня при ній (41, rue de la Tour d'Auvergne, Paris 9)
відкрита в середу й четвер — 6-9 г., суботу — 4-8 і в неділю — 2-6

При Бібліотеці Музей С. Петлюри

В читальні 90 органів преси — журналів, газет, бюлетенів з різних країн, де живуть українці.

Книжки видаються додому. За читання 5 фр. у місяць (за одну книгу) і 25 фр. безпеки.

Коштом читача висилаються книги тако-ж і на провінцію.

Редакція і адміністрація: 41, rue de La Tour d'Auvergne. Paris 9
Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — Комітет

Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet

Imprimerie L. BERESNIAK. 12, Rue Lagrange. Paris (5).